

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті здійснено структурний аналіз професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Установлено, що в сучасній науці термін “структура” пов’язується із системою та організацією. Система в цьому разі розглядається в більш широкому сенсі та характеризує всю гаму проявів об’єкта: його будову, функції, зв’язки тощо. Структура відображає те, що залишається відносно незмінним за різних змін системи.

Констатовано, що під критеріями ефективності формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови розуміють сукупність ознак, які характеризують конкретний аспект досліджуваного феномена. Показниками вимірювання ефективності такого процесу є кількісні та якісні характеристики сформованості ознак, які вивчаються та вимірюються.

З метою максимізації об’єктивності, ефективності й результативності процесу визначення структурних частин професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови використано низку методів наукового дослідження: аналіз нормативних документів, наукових публікацій, дисертаційних досліджень, спостереження за майбутніми бакалаврами іноземної мови в навчально-виховному процесі, бесіди, анкетування, тестування, аналіз навчальної документації, експертна оцінка відповідно до розроблених критеріїв і показників, а також діагностичні методики. Задля визначення структури професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови в дослідженні за певними критеріями, що допоможуть налагодити зв’язки між усіма чинниками досліджуваного феномена, виокремлено компоненти, які мають відповідні якісні прояви – показники, що висвітлюють і розкривають зміст процесу формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Аналіз та узагальнення окреслених літературних джерел дає змогу уточнити сутність компонентів досліджуваного феномена. Такими компонентами є аксіологічно-мотиваційний, когнітивний, комунікативно-мовний, рефлексивний.

Ключові слова: ідентичність, професійна ідентичність, структура, компонент, критерій, показник, майбутні бакалаври іноземної мови.

Знання іноземної мови, мови професії слугує індикатором розвитку професійної ідентичності студентів філологічних спеціальностей, котрі усвідомлюють професію як покликання й отожднюють себе зі своєю професійною діяльністю у сфері лінгвістики. Професійна ідентичність передбачає також уміння бакалаврів іноземної мови співвідносити себе з певною групою людей, що виконують відповідну роботу за фахом, які поділяють між собою цінності та смисли професійної діяльності. Отже, професійна ідентичність бакалаврів іноземної мови пов’язана не тільки з професіоналізмом, компетентною діяльністю, а й з усвідомленням особистістю власного статусу та місця професії в суспільстві, умінням нести відповідальність, бути незалежним і самостійним у судженнях.

Тому бакалаври іноземної мови повинні бути хорошими організаторами різнопланових лінгвістичних проєктів, уміти ефективно спілкуватися з людьми, володіти мовною культурою, яка є важливим і необхідним складником в організації спілкування фахівців одного профілю. Окреслені тези становлять сутність і зміст професійної ідентичності, ефективність формування якої видається можливим досягти на основі деталізації, аналізу, членування професійної ідентичності на структурні компоненти за чітко визначеними критеріями, показниками та рівнями сформованості.

Для визначення компонентів професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови використовуватимемо структурно-функціональний аналіз, головними ідеологами якого стали американські науковці: Е. Дюркгейм, Б. Малиновський, А. Редкліфф-Браун, Т. Парсонс та ін. У межах цього вчення аналіз певного/конкретного феномена здійснюється за допомогою виокремлення структури в цілісних системах, установлення взаємовідносин і взаємовпливу складників такої системи та їх функцій (ролей) відносно один одного. При цьому структура розуміється як щось незмінне, а функція – як “призначення” кожного з її елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що особливу увагу дослідники зосереджували на підготовці майбутніх учителів-філологів для визначення професійних особистісних якостей (О. Зуброва), розвитку креативності (Т. Гусева), формування готовності до професійної діяльності засобами іноземної мови (Л. Кадченко). Науковці вирішували проблемні завдання розвитку професійно-методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови (Л. Калініна, І. Самойлюкевич, О. Місечко та ін.).

Об’єктом педагогічних досліджень було формування комунікативної компетентності зарубіжних фахівців (Н. Гез), підготовка вчителів іноземних мов у Франції (О. Голотюк), Польщі (С. Деркач), Мексиці (О. Жижко), Великій Британії (І. Задорожна), Німеччині (К. Кравченко), у Китайському університеті Гонконгу (О. Смолярчук) та ін. Проблему вдосконалення підготовки майбутніх учителів-філологів висвітлювали російські дослідники (Ю. Смелянов, Є. Тармаєва), зосереджуючи увагу на психології навчання іноземної мови (І. Зимняя). Інноваційні підходи до вивчення іноземної мови були предметом дослідження зарубіжних науковців: Г. Дудіні (G. Dudeney), Н. Хоклі (N. Hockly), Д. Нунан (D. Nunan), Дж. Річардс (J. Richards),

В. Ренандья (W. Renandya), Р. Томас (R. Thomas), С. Ведемейер (C. Wedemeyer), Дж. Моір (G. Moir), Д. Ялден (D. Yalden) та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень, у яких вивчається проблема професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови, нами не знайдено науково-інформаційних матеріалів, присвячених питанню конкретизації структури професійної ідентичності студентів окресленої спеціальності.

Метою статті визначено здійснення структурного аналізу професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови.

З метою виокремлення структурних складників професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови здійснено дефінітивний аналіз категорій “структура”, “компонент”, “критерій”, “показник”. У філософській енциклопедії знаходимо таке визначення терміна “структура”: “Структура (від лат. *Structure* – будова, розташування, порядок) – сукупність стійких зв’язків об’єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, отже, збереження основних властивостей за умови різних зовнішніх і внутрішніх змін” [10, с. 423]. Означене поняття вживалося в науці та філософії в більш широкому значенні досить давно й було одним зі способів визначення форми як структури, організації змісту.

У сучасній науці термін “структура” пов’язують із системою та організацією. Система зазвичай розглядається в більш широкому сенсі, вона характеризує всю гаму проявів об’єкта, тобто його будову, функції, зв’язки тощо. Що ж стосується структури, ця категорія відображає те, що залишається відносно незмінним за різних змін системи.

Відзначимо, що використання структурно-функціонального методу для пояснення структури професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови передбачало поетапність дослідницьких дій, а саме:

а) вивчення будови, структури системного об’єкта (тут – професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови);

б) дослідження структурних складників (елементів) професійної ідентичності та їх функціональних характеристик;

в) аналіз потенційних змін виокремлених елементів під впливом низки експериментальних педагогічних дій;

г) обґрунтування об’єкта як гармонійно функціонуючої особистісної системи, усі елементи якої “працюють” на підтримку такої гармонії.

Отже, структурно-функціональний аналіз дає змогу розглядати професійну ідентичність як таке ціле, кожен елемент якого виконує певні конкретні функції.

Полікомпонентність вимог до змісту професійної діяльності майбутніх бакалаврів іноземної мови визначила вектори наукових досліджень структури професійної ідентичності (Н. Авдоніна [1], Р. Алікберов [2], Є. Єгорова [3], В. Комаренко [4], І. Кононов [5], О. Коропецька [6], Ю. Поваренков [7], О. Романишина [8], О. Сергєєнкова [9] та ін.). Під компонентами структури згаданої якості дослідники розуміють “ті характеристики і здібності людей, які дають змогу досягти особистісно значимих цілей, незалежно від природи цих цілей і соціальної структури, у якій існують люди” [1, с. 128]. Аналіз зазначеної наукової позиції доводить, що автори розглядають не самі положення “Я-концепції”, а властивості особистості, через які вона може проявитися в процесі професійної діяльності.

Для виявлення напрямів формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови важливим є виокремлення компонентів, критеріїв і показників досліджуваного феномена. Нині в наукових колах термін “компонент” розглядається як складник або елемент чогось. Під критерієм дослідники розуміють ознаку, на основі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація чого-небудь, тоді як показники – це “дані, за якими можна судити про розвиток і хід чогось (кількісні та якісні характеристики стану)” [9 с. 87]. Для визначення критеріїв і показників професійної ідентичності ми орієнтувалися на зміст навчального матеріалу, який покликаний опанувати майбутні бакалаври іноземної мови, ставлення студента до себе, своєї професії, а також ураховували психологічну готовність студентів до професійної діяльності.

Зважаючи на той факт, що професійна діяльність майбутніх бакалаврів іноземної мови спрямована на дотримання низки соціальних норм у роботі за фахом і врахування педагогічних суджень, цінностей, переконань, одним із структурних компонентів професійної ідентичності студентів цієї спеціальності визначено *аксіологічно-мотиваційний*. Цей компонент відбиває наявність позитивного ставлення студентів до майбутньої професії та опанування професійних знань; сформованість загальнолюдських і професійних цінностей; уміння взаємодіяти зі світом, суспільством і майбутніми колегами; ступінь прийняття професійних цінностей, установок і норм поведінки в майбутній професійній діяльності; уміння нести професійну відповідальність; наявність потреби в набутті професійних умінь і знань, мотивації до успішної навчальної та майбутньої професійної діяльності; позитивне ставлення до обраної професії; сформованість позитивного ідеалу, інтересів і переконань, а також стійкості суджень про соціальні, моральні вимоги та етичні норми, що лежать в основі професійної поведінки.

Наступним компонентом професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови визначено *когнітивний*. Особливо значущим у характеристиці когнітивного компонента є той факт, що переживання як ідентифікація суб’єкта, який пізнає основи професійної діяльності, дає можливість “зняти” (або істотно знизити) бар’єри, що виникають на шляху пізнання зовнішнього світу. Когнітивний компонент професійної ідентичності репрезентує відповідність результативності професійної підготовки студентів відповідній моделі фахівця – бакалавра іноземної мови.

Зважаючи на той факт, що професійна діяльність майбутніх бакалаврів іноземної мови передбачає систематичне використання іншомовних комунікативних умінь, до компонентів професійної ідентичності зараховано *комунікативно-мовний*. Анонсований компонент характеризується наявністю певного обсягу практичних умінь у сфері використання іноземної мови (знання іноземної мови на високому рівні; уміння застосовувати іноземні мови для вирішення професійних завдань; готовність і вміння вести діалог, листування, переговори іноземною мовою в рамках поставлених фахових завдань; здатність урахувати норми формального та неформального спілкування в усною та письмовою мовою; використання вербальних і невербальних стратегій у процесі комунікації; здатність виконувати усні та письмові переклади матеріалів професійного спрямування з іноземної мови українською та з української іноземною мовою тощо).

Рефлексивний компонент професійної ідентичності передбачає впевненість студентів у виборі професії, розуміння свого місця в майбутній професійній діяльності, розвиток у студентів механізмів самоідентифікації та самопрогнозування. У загальнонауковому розумінні «рефлексія» (з лат. *Reflexio* – звернення назад, відображення) є формою аналітичної діяльності людини, спрямованою на осмислення власних дій і їх законів; діяльність у напрямі самопізнання, яка розкриває специфіку духовного світу людини.

Рефлексія – це чуттєво-пережитий процес усвідомлення своєї діяльності. Будучи продуктом філософського роздуму, рефлексія пов'язана з процесом підведення індивідом підсумків, що відбувається у власній свідомості, паралелізується зі здатністю зосередитися на власних думках, абстрагувавшись від усього зовнішнього, тілесного. У процесі рефлексії забезпечуються самопізнання, саморозвиток і саморегуляція особистості. Рефлексія передбачає самоконтроль, свідомість дій. Рефлексивні процеси в професійній діяльності майбутнього фахівця сприяють становленню його професійної компетентності й “готовності доцільно діяти відповідно до вимог справи” [2, с. 20], що свідчить про професійну ідентифікацію.

Висновки. Здійснений аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови дав змогу конкретизувати структуру професійної ідентичності студентів означеної спеціальності. Задля визначення структури професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови за певними критеріями, що допоможуть налагодити зв'язки між усіма складниками досліджуваного феномена, виокремлено компоненти, які мають відповідні кількісні прояви – показники, що висвітлюють і розкривають зміст процесу формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. Такими компонентами є аксіологічно-мотиваційний, когнітивний, комунікативно-мовний, рефлексивний. Під критеріями професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови розуміємо сукупність ознак, які характеризують конкретний складник (компонент) досліджуваного феномена, тоді як показники вимірювання ефективності такого процесу – це кількісні та якісні характеристики сформованості ознак, що вивчаються та вимірюються.

Зазначимо, що з метою максимізації об'єктивності, ефективності й результативності процесу визначення структурних частин професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови використано низку методів наукового дослідження, як-от: аналіз нормативних документів, дисертаційних досліджень, спостереження за майбутніми бакалаврами іноземної мови в навчально-виховному процесі, бесіди, анкетування, тестування, аналіз навчальної документації, експертна оцінка відповідно до розроблених нами критеріїв і показників, а також діагностичні методики.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови.

Використана література:

1. Авдонина Н. С. К проблеме определения компонентов структуры профессиональной идентичности. *Вестник ОмГПУ*. 2017. № 4. С. 127–131.
2. Алікберов Р. Д. Соціокультурна ідентичність: соціально-філософський аналіз. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.). Одеса: Юридична література, 2016. С. 20–22.
3. Сторова Є. В. Структура професійної ідентичності особистості: експериментальне дослідження. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. 2006. Вип. 30. С. 350–360.
4. Комаренко В. В. “Ідентифікація особистості” vs “Ідентичність особистості”: співвідношення понять. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія “Філологічні науки”*. 2016. Вип. 2 (84). С. 49–54.
5. Кононов І. Ф. Концепція ідентифікації та ідентичності в психоаналізі: Зигмунд Фрейд та Ерік Еріксон. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “Соціологічні науки”*. 2013. № 23 (3). С. 5–27.
6. Коропецька О. М. Проблема професійної ідентичності в контексті реформи освіти в Україні. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2007. Т. IX. Ч. 3. С. 152–158.
7. Поваренков Ю. П. Психологическая характеристика профессиональной идентичности субъекта труда. *Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. Серія “Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика”*. 2014. № 3 (20). С. 9–16.
8. Романишина О. Я., Романишина Л. М. Ідентифікація і ідентичність, як основа формування професійної ідентичності майбутніх фахівців. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. Серія “Педагогічні та психологічні науки”*. 2014. № 3 (72). С. 207–216.
9. Сергєєнкова О. В. Професійна ідентичність в практиці професійної підготовки особистості. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Серія “Психологія. Педагогіка”*. 2012. № 18. С. 82–86.
10. Философский энциклопедический словарь / под ред. Л. Ф. Ильичёва. Москва: Советская энциклопедия, 1989. 840 с.

References:

1. Avdonina, N.S. (2017). K probleme opredeleniya komponentov struktury professionalnoy identichnosti [To the problem of determining the components of the structure of professional identity]. *Vestnik OmGPU – Bulletin of OmSPU*, 4, 127–131 [in Russian].
2. Alikberov, R.D. (2016). Sotsiokulturna identychnist: sotsialno-filosofskyi analiz [Sociocultural identity: a socio-philosophical analysis]. *Pravovi ta instytutsiini mekhanizmy zabezpechennia rozvytku derzhavy ta prava v umovakh yevrointehratsii – Legal and Institutional Mechanisms for Ensuring Development of State and Law in the Context of European Integration: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, (pp. 20–22). Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].
3. Yehorova, Ye.V. (2006). Struktura profesiinoi identychnosti osobystosti: eksperymentalne doslidzhennia [The structure of professional identity of personality: an experimental study]. *Naukovi zapysky Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuks APN Ukrainy – Scientific notes of the GS Kostiuks Institute of Psychology of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, issue 30, 350–360 [in Ukrainian].
4. Komarenko, V.V. (2016). «Identyfikatsiia osobystosti» vs «Identychnist osobystosti»: spivvidnoshennia poniat [«Identification of the individual» vs «Identity of the individual»: correlation of concepts]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Filolohichni nauky. – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Series: Philological Sciences*, issue 2 (84), 49–54 [in Ukrainian].
5. Kononov, I. F. (2013). Kontsepsiia identyfikatsii ta identychnosti v psykhoanalizi: Zygmund Froid ta Erik Erikson [The concept of identification and identity in psychoanalysis: Sigmund Freud and Eric Erickson]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ser.: Sotsiolohichni nauky. – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Series: Sociological Sciences*, 23 (3), 5–27 [in Ukrainian].
6. Koropetska, O.M. (2007). Problema profesiinoi identychnosti v konteksti reform osvity v Ukraini [The problem of professional identity in the context of education reform in Ukraine]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii – Problems of General and Pedagogical Psychology*, (Vol. IX), part 3, (pp. 152–158) [in Ukrainian].
7. Povarenkov, Yu.P. (2014). Psihologicheskaya harakteristika professionalnoi identichnosti sub'ekta truda [Psychological characteristics of professional identity of the subject of labor]. *Vestnik KGU im. N.A. Nekrasova. Ser.: Pedagogika. Psihologiya. Sotsialnaya rabota. Yuvenologiya. Sotsiokinetika. – Journal of N. A. Nekrasov Kostroma State University. Series: Pedagogy. Psychology. Social work. Juvenology. Sociokinetics*, 3 (20), 9–16 [in Russian].
8. Romanyshyna, O.Ya., & Romanyshyna, L.M. (2014). Identyfikatsiia I identychnist, yak osnova formuvannia profesiinoi identychnosti maibutnikh fakhivtsiv [Identification and identity as a basis of formation of professional identity of future specialists]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho. Ser.: Pedahohichni ta psykholohichni nauky. – Collection of Scientific Works of the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical and Psychological Sciences*, 3(72), 207–216 [in Ukrainian].
9. Serhieienkova, O.V. (2012). Profesiina identychnist v praktysi profesiinoi pidhotovky osobystosti [Professional identity in practice of vocational training of personality]. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Ser.: Psykholohiia. Pedahohika. – Pedagogical Education: Theory and Practice. Series: Psychology. Pedagogy*, 18, 82–86 [in Ukrainian].
10. Ilichyov, L.F. (Ed.). (1989). *Filosofskiy entsiklopedicheskii slovar' [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].

Hnatyk K. B. The structure of future bachelors' professional identity in foreign language teaching

The article analyzes future bachelors' professional identity in foreign language teaching. In modern science, the term "structure" is found to be associated with system and organization. In this case, the system is considered more broadly and characterizes the whole range of manifestations of the object: its structure, functions, communications and more. The structure reflects what remains relatively unchanged with different system changes.

It is stated that under the criteria of effectiveness of formation of future bachelors' professional identity in foreign language teaching is a set of features that characterize a particular aspect of the phenomenon under study. Indicators of measuring the effectiveness of such a process are the quantitative and qualitative characteristics of the formation of features that are studied and measured.

In order to maximize the objectivity, efficiency and effectiveness of the process of determining the structural parts of professional identity, a number of methods of scientific research were used: analysis of normative documents, scientific publications, dissertation research, observation of future bachelors and learning a language, questionnaire, testing, analysis of educational documentation, expert evaluation according to the developed criteria and indicators, as well as the diagnosis exact methods. The structure of future bachelors' professional identity was determined in the study by certain criteria. It helps to establish connections among all factors of the phenomenon and the components with appropriate qualitative manifestations – indicators. They highlight and reveal the content of the process of professional formation of professionalism. The analysis and generalization of the identified literary sources makes it possible to clarify the essence of the components of the phenomenon under study. These components are: axiological, motivational, cognitive, communicative, reflexive.

Key words: identity, professional identity, structure, component, criterion, indicator, future bachelors of foreign language.